

Italia romană, formele mai frecvente și principalele tehnici de decorare a acestora.

Am aminti încă o dată că lucrarea se încheie cu o listă bibliografică, pe categorii de recipiente, destul de redusă ca proporții, dar deosebit de utilă pentru începătorul interesat în aceste probleme, tocmai prin simplul fapt că el găsește aici câteva din lucrările importante asupra subiectului, tot așa cum studiul de față îi oferă un punct de plecare pentru o cercetare mai amănunțită a claselor de recipiente deja pomenite. Din aceste motive recomandăm lucrarea studenților care se specializează în arheologie, ea nefiind nici prea încărcată, de strictă specialitate, dar neavînd nici aspectul unei cărți de popularizare.

ALINA SOROCEANU

Marie-Hélène et Jacques Santrot, *Céramiques communes Gallo-Romaines d'Aquitaine*, Editions du Centre National de la Recherche Scientifique, Paris, 1979, 266 p. text cu 10 fig. în text + 133 pl.

Lucrarea de față se înscrie în tendința actuală de a se publica o cât mai mare cantitate de ceramică comună, de a nu se mai insista doar asupra categoriilor deosebite, cum ar fi terra sigillata, vasele cu pereți fini, ceramica stampilată, ceramica pictată etc. Ceramica comună a fost și este un izvor de primă mînă pentru cunoașterea vieții economice și sociale a unei populații sau regiuni, cu atît mai mult cu cît ea se găsește într-o relativ mare cantitate, în majoritatea complexelor arheologice, devenind aproape banală în special pentru cei care nu îi acordă suficientă atenție. Din aceste motive, publicațiile conținînd ceramică comună, tot mai des apărute în ultimele decenii, constituie realizări demne de toată lauda și, mai mult decît atît, exemple care se cer urmate.

Luînd în studiu regiuni sau zone cu o suprafață medie, astfel de lucrări nu devin nici prea stufoase, copleșitoare, dar nici nu rămîn sărace în material. O asemenea încercare fac și autorii cărții de față, pentru Aquitania, de fapt numai pentru nordul acestei provincii; după cum constatăm însă, ei se limitează doar la orașele Bordeaux și Saintes, cu zonele înconjurătoare. Sînt studiate nouă mari colecții de ceramică de uz comun, ele fiind considerate reprezentative pentru toată regiunea (p. 6), avînd în vedere că cele două orașe din care provin erau centre administrative, culturale și comerciale binecunoscute în antichitate.

Lucrarea este divizată în trei părți mari. În capitolele introductive autorii dau câteva indicații asupra metodelor de lucru, mai întîi cele obișnuite, care preced prelucrarea propriu-zisă a materialului și, în sfîrșit, interpretarea lui cu ajutorul metodelor moderne statistice și de laborator (fizice și chimice). Tot aici sînt cuprinse și noțiunile tehnologice care privesc procesul de fabricare a ceramicii: pasta, modelarea acesteia, cuptoarele și atelierele, decorarea și stampilarea. Studiul formelor constituie a doua parte a lucrării (p. 39—216); la începutul ei se găsește un capitol în care este expus criteriul folosit pentru clasificarea materialului, arătîndu-se motivele pentru care forma recipientelor a fost adoptată ca bază de lucru. Drept urmare, este

sugerată intitularea cărții și ca „un dicționar de forme“ (p. 41). Reproducem, în continuare, schema după care au fost ordonate recipientele:

	<i>Types</i>	<i>Sous-types</i>	<i>Formes</i>	<i>Variantes</i>	
Masse de la céramique commune gallo-romaine	Type 1	Sous-type 1 b	Forme 1		
			Sous-type 1 a	Forme 2	2 a 2 b
			Forme 3		
			Forme 4		
			Forme 5		
	Sous-type 1 c	Forme 6	6 a 6 b 6 c		
		Sous-type 2 a	Forme 7 Forme 8 Forme 9		
		Type 2	Sous-type 2 b	Forme 10	
	21 types		65 sous-types	515 formes	115 variantes

Exemples: *types*: couvercles, coupes, pichets etc.

sous-types: couvercles à bouton plat, coupes à collerette etc.

formes: couvercle à bouton plat forme 11, coupe à collerette forme 164 etc.

variantes de formes: couvercle à bouton annulaire forme 27 a, coupe à collerette forme 164 a etc.

În concluzie, autorii arată că acest „dicționar de forme“ ceramice gallo-romane de la Bordeaux și Saintes este constituit din „*forme*“ numerotate și grupate în „*tipuri*“. *Tipul* cuprinde vasele care au aceleași caracteristici morfologice generale și același gen de funcționalitate. *Forma* este una din diferitele expresii ale tipului; ea este, de fapt, singura care prezintă interes pentru studiu, deoarece tipul în sine nu este databil, în timp ce variantele lui succesive (ori simultane) pot fi datate și localizate în timp. Ele constituie o evoluție eventuală a tipului căruia îi aparțin.

Pentru ca cercetătorul să nu se piardă în multitudinea de forme, el trebuie să evite o „înmulțire“ peste măsură a variantelor, care sînt uneori doar rezultatul unui simplu „accident“ în modelarea vasului. Din această cauză cei doi Santrot recomandă să se facă o diferențiere clară între ceea ce constituie, efectiv, o variantă morfologică, o evoluție a unei forme, și ceea ce e o „eroare de interpretare“ a olarului în realizarea modelului său.

Sînt descrise, în continuare, formele existente în cele nouă colecții din nordul Aquitaniei, începînd de la cele joase și mergînd treptat spre cele înalte, respectiv de la capace, farfurii și străchini pînă la ulcioare și amforete. În cadrul acestui catalog de forme, la începutul fiecărui tip, sînt descrise caracteristicile generale ale acestuia; fiecare formă este, pe urmă, descrisă în parte, cu trăsăturile particulare care o diferențiază de altă formă din cadrul aceluiasi tip: culoare, mod de ardere, dimensiuni medii și extreme întîlnite, tipurile de pastă folosite; acolo unde e posibil sînt date și indicații bibliografice, acestea ajutînd cititorul să-și formeze o idee asupra ariei de răspîn-

dire; se menționează și eventualele variante întâlnite în alte regiuni, precum și indicațiile cronologice respective (de concordanță sau decalaj).

Ultima mare parte cuprinde interpretarea materialului (p. 217—232), respectiv folosirea lui la înțelegerea contextului economic din Aquitania la un moment dat (în secolele I î.e.n. — IV e.n.). Se știe foarte bine că ceramica, în general, nu trebuie să fie și nu este studiată în sine, pentru a fi studiată, ci este un izvor pentru viața economică, socială și comercială a unei regiuni. Prin urmare, este absolut necesară cercetarea unor probleme ca: răspândirea ceramicii de uz comun într-o zonă, răspândirea atelierelor, concurența dintre acestea etc. Autorii încep acest ultim capitol cu discutarea raporturilor morfologice și cronologice dintre vasele de ceramică comună și celelalte categorii de recipiente: sticlă, bronz, ceramică de lux (terra sigillata, ceramică campaniană), pe baza unui amplu tabel care cuprinde anumite forme bine datate în context arheologic. Tabelul este deosebit de util, punând în evidență, după cum ne sugerează cei doi autori (p. 222), originalitatea repertoriului formelor comune, considerate pînă în prezent ca fiind împrumutate, în majoritatea cazurilor, din ceramica de lux sau din cadrul celorlalte categorii de recipiente. Dar tabelul acesta, arată în continuare cei doi, ori cît de incomplet ar fi, demonstrează, în stadiul actual al cercetărilor, că aproape în toate cazurile o formă apare mai întîi (sau cel mult în același timp) în cadrul ceramicii comune, ca apoi să îi găsim omologul și în sticlă, bronz, sau ceramică de lux. În continuare, se fac cîteva referiri în legătură cu nașterea și răspândirea unei forme. Forma este o creație colectivă constituită printr-o succesiune de etape, de invenții, de ameliorări progresive; formele cele mai răspândite și care au fost fabricate timp de mai mulți ani sînt și formele cele mai simple, avînd, în același timp, o funcționalitate complexă (de exemplu farfuriile, străchinile, vasele ovoide); în același timp însă, formele mai specializate nu pot să se adapteze, ele fiind destinate unui singur gen de utilizare (biberoanele, pușculițele etc.). Nu se poate vorbi de „nașterea” unei forme într-un anume atelier; o formă se poate naște simultan în mai multe ateliere, ca urmare a unei necesități; în același timp însă, trebuie avut în vedere faptul că, fiind vorba despre una și aceeași formă, ea trebuie adaptată la materialul care se potrivește cel mai bine funcționalității ei (sticlă, bronz, lut ars). Astfel, de exemplu, înmulțirea biberoanelor de sticlă în secolele II și III e.n. coincide cu dispariția acestei forme în lut. Fenomenul se explică, probabil, și prin rivalitatea existentă între anumite ateliere, prin pătrunderea sticlei în concurență cu celelalte recipiente din alte materii prime.

Problema concurenței și a monopolului, precum și a circulației ceramicii incheie ultima parte a lucrării prezentate. Autorii menționează că atît concurența, cît și monopolul depind în mare măsură de materia primă avută la îndemînă de către un atelier sau altul. Fiecare atelier produce unul sau mai multe tipuri de vase, dar numărul acestora e în general restrîns. E aproape sigur că dacă micile ateliere rurale aveau o producție foarte diversificată, pentru a putea acoperi cererea, marile ateliere își puteau permite să se specializeze, trebuiau chiar să facă acest lucru, pentru a crea produse originale de o cît mai bună calitate. Concluzia autorilor este că, din această cauză, cîteva dintre atelierele discutate de ei (cum e acela de la Petit-Niort care producea recipiente numai din pastă albă) trebuiau să dețină un quasi-monopol pentru producția lor, exportînd-o în diferite părți. Asemenea ateliere erau speciali-

zate și din ele ieșeau produse capabile să satisfacă o clientelă urbană; acestor ateliere le revenea datoria de a produce recipiente mai deosebite, destinate unei largi circulații comerciale. De fapt, subliniază cei doi, monopolul aparținea unui grup de ateliere, fiind vorba de o *specializare locală* care se impunea în regiune. În continuare se arată că problema circulației ceramicii de uz comun trebuie nuanțată. Există, într-adevăr, cazuri în care ea e produsă de ateliere mici, pentru nevoi strict locale, dar în același timp săpăturile arheologice demonstrează că villae-le rustice nu posedă cuptoare de ars ceramică, într-un asemenea caz fiind necesară o aprovizionare din centrele producătoare de ceramică, oricât de apropiate ar fi acestea. Mai există apoi comerțul pe rută lungă, unele produse ceramice avînd o circulație largă, pe distanțe mari. Nu trebuie exclusă însă nici posibilitatea aducerii unor recipiente prin intermediari (soldați, călători, comercianți), ca făcînd parte din bagajul obișnuit al acestora.

Concluzia celor doi autori este că numeroasele similitudini tipologice care există între producții din regiuni foarte diferite și uneori destul de îndepărtate sînt rezultatul influențelor mediteraneene asupra culturii tradiționale din regiunile romanizate. În ceea ce privește ceramica comună gallo-romană, ea păstrează puternice tradiții celice. Dar aportul civilizației mediteraneene se concretizează, în primul rînd, prin aducerea roții rapide și prin introducerea unor noi tipuri de recipiente, necunoscute la galli pînă atunci. Rivalitatea între tradiția celtică și influențele romane este, aici în Aquitania, deosebit de acută începînd cu perioada lui Augustus. În schimb, în a doua jumătate a secolului I se poate vorbi de înflorirea producției unor forme noi, fenomen care se va prelungi pînă la mijlocul secolului al II-lea e.n. În secolul III se manifestă o reîntoarcere la cultura și tehnicile celice; se pare că acum se produce și o slăbire a puterii Romei asupra provinciilor mai îndepărtate. Secolul IV va însemna însă reîntoarcerea la influența romană; acum este însă caracteristică producția și desfacerea locală, regională, nu cea unitară cîin secolul I e.n. Se poate observa în această perioadă chiar și o ușoară dezorganizare a pieții de schimb, tocmai datorită acestei producții cu vădit caracter local; paralel se remarcă și o decădere a tehnicilor de fabricare.

Autorii încheie prin a arăta încă o dată importanța deosebită a ceramicii comune pentru studiul vieții economice, pentru istoria tehnicii, dar și pentru studiul vieții cotidiene a familiei gallo-romane.

Anexele lucrării sînt formate din dicționarul de termeni latini (denumirile latine sînt date după lucrarea lui W. Hilgers, *Lateinische Gefässnamen*, Düsseldorf, 1969, și după graffiti pe ceramică, mai ales după lucrarea lui F. Hermet, *Les graffites de la Graufesenque*, Rodez, 1923), pentru cîteva din formele de recipiente oferind și corespondentul lor în limba franceză; un dicționar de termeni tehnici referitori la tehnologia și descrierea ceramicii; lista bibliografică.

Partea ilustrativă este precedată de cîteva norme generale pentru desenaarea ceramicii, a căror utilitate s-ar vădi la elaborarea unui sistem de desene general valabil, care să evite confuziile de ordin tehnic. În felul acesta autorii reușesc să confere o unitate și o ordine deosebită în materialul ilustrativ, lucru dorit la orice studiu de acest gen.

Cu toate că această carte întrunește o serie de calități și are, în primul rînd, meritul de a publica o mare cantitate de material, în majoritatea cazu-

rilor datat, s-au ivit, în mod inevitabil de altfel, câteva probleme puțin neclare. În primul rând, în partea introductivă, acolo unde autorii vorbesc despre regiunea pe care o studiază — nordul Aquitaniei —, despre principalele puncte de unde a fost cules materialul pentru studiu, ne privează de o hartă a Aquitaniei sau, mai bine zis, a zonei luate în discuție, o hartă care să cuprindă și cartarea acestor puncte. De asemenea, trebuiau marcate atelierele de fabricare a ceramicii sau zonele cu cuptoare, despre care se amintește în text. O hartă asemănătoare ar fi fost necesară și în ultima parte a lucrării, unde autorii discută despre circulația ceramicii; aici apare o singură hartă, dar sînt cartate doar punctele cu locurile de origine pentru formele ceramicii comune de la Bordeaux și Saintes, ceea ce nu clarifică decît o parte a problemelor.

Am redat mai sus schema tipologică pe baza căreia s-a făcut întreaga clasificare a materialului, pentru ca aceasta să fie înțeleasă și studiată mai ușor. Se pare că, la ora actuală, tendința fiecărui cercetător sau arheolog care publică ceramică mai multă este de a da, o dată cu aceasta, și un sistem propriu de clasificare și tipologizare. Lucrul este bun, în general, pentru că din asemenea tentative trebuie alese punctele pozitive, spre a se putea întocmi un sistem unic și relativ unitar de clasificare, mai ales pentru ceramica de uz comun, unde sîntem încă într-o fază incipientă. Dar exagerarea acestor tentative este deosebit de periculoasă, pentru că de multe ori se ajunge la extreme. În cazul de față însă nu se exagerează într-un sens sau altul, dar nici nu se clarifică problemele. Din această schemă nu putem afla situația exactă a ceramicii, mai bine zis a tipurilor ceramice din Aquitania. Așa-zisul „dicționar de forme“ este o simplă înșiruire de asemenea forme, tipurile fiind categoriile mari de recipiente (capace, străchini, ulcioare etc.). Dar, pentru a înșirui de la 1 la 511 niște vase și pentru a evita confuziile de forme, nu credem că era necesară o explicație atît de amănunțită și de o schemă care să încurce mai mult înțelegerea materialului și sistematizarea lui. Cu atît mai mult cu cît în textul propriu-zis, deci la descrierea materialului, subtipurile dispar, iar variantele apar doar cîteodată.

O altă problemă care ni s-a părut neclară, poate și din necunoașterea suficientă a bibliografiei de specialitate, a fost aceea a arderii vaselor. Discuțînd despre modalitățile de ardere, cei doi arată că acestea pot fi determinate după culoarea pasteii:

Mode A: cuisson réductrice, puis oxydante, pâtre rouge à noyau gris.

Mode B: cuisson réductrice, puis réductrice, pâtre grise.

Mode C: cuisson oxydante, puis oxydante, pâtre rouge.

Mode D: cuisson oxydante, puis réductrice, pâtre grise à noyau rouge.

Ne întrebăm însă, de ce autorii consideră că este nevoie de două arderi succesive (sau două faze de ardere) pentru a se obține ceramică de o anumită culoare? De ce vasele cenușii se obțin prin ardere reducătoare, și apoi încă o dată reducătoare, și nu simplu, printr-o singură ardere în atmosferă reducătoare? De ce e nevoie să se obțină pastă roșie cu miez cenușiu, și nu simplu, pastă roșie? Miezul cenușiu, de altfel, credem că poate fi considerat mai mult o deficiență de ardere decît rezultatul unui act voit al olarului.

Nu vom insista foarte mult asupra formelor propriu-zise și a descrierii lor, necunoscînd deocamdată în mod satisfăcător situația ceramicii comune din Gallia. Ne-am oprit însă asupra unor forme mai deosebite de vase, cum

ar fi străchinile cu trei picioare (tripes), intrate în sfera preocupărilor noastre. Sînt prezentate cîteva forme (26) din nordul Aquitaniei, descrise și datate în limita posibilităților avute. În scurtul comentariu general care încheie prezentarea acestui tip, cei doi cercetători se opresc asupra funcționalității acestui recipient; tripes-ul este considerat ca fiind o formă folosită în bucătăria gallo-romană, fapt certificat de înroșirea picioarelor, respectiv afumarea lor. Forma s-a născut prin adăugarea unor piciorușe la o străchină sau la o farfurie (p. 77). Avînd în vedere funcționalitatea, ele au fost fabricate din pastă grosieră, rezistentă, arderea reducătoare fiind aleasă în 65% dintre cazuri. În ceea ce privește originea acestei forme, ea este cunoscută încă din neolitic; dar tripes-ul nu aparține repertoriului olăriei gallice, deci nu este anterior cuceririi romane. Acest tip este probabil de origine romană, fiind de la sine înțeles că Roma transmite Galliei ceea ce are de fapt de la greci. Forma nu cunoaște o prea mare expansiune nici la nord, nici la est de Loara, ea nu apare nici în lucrarea lui Gose, *Gefässtypen der römischen Keramik in Rheinland*, Bonn, 1950, nici în cea a lui J. J. Hatt, *Aperçus sur l'évolution de la céramique commune gallo-romaine, principalement dans le Nord-Est de la France*, Rev. des Et. Anc., 1949, 100—128. După părerea autorilor, „il semble donc être un type méridional adapté à la cuisine grasse des populations du Midi (fritures). On le rencontre également en Narbonnaise et dans la Péninsule Ibérique, mais les formes varient très rapidement de région à région. Cette faible diffusion des formes explique pour partie le nombre très réduit de références bibliographiques sur ce type”. Aceste scurte considerații, care privesc vasele cu trei picioare, par a fi destul de superficiale. În primul rînd, am remarcat că tot acest fragment, care tratează problemele generale despre vasele cu trei picioare, este complet lipsit de note; autorii fac referiri care ar fi avut neapărată nevoie de trimiteri la un aparat critic, dar acesta nu există; prin urmare, cititorul care dorește o informație în plus nu are posibilitatea să-și satisfacă curiozitatea legitimă. În al doilea rînd, autorii nu par să dovedească o temeinică cunoaștere a bibliografiei privind acest tip de vase și se grăbesc să tragă concluzii, uneori eronate. Se pare că, de altfel, ei nu cunosc prea bine situația din provinciile din centrul și estul Europei și ne referim aici la Norricum, Pannonia și, în ultimă instanță, chiar la Dacia, provincii în care aceste forme sînt de multă vreme și consistent semnalate, și aceasta doar la o cercetare relativ superficială a bibliografiei de specialitate din zonă (A. Schörgendorfer, *Die römerzeitliche Keramik der Ostalpenländer*, Brünn — München — Wien, 1942; É. Bónis, *Die kaiserzeitliche Keramik von Pannonien (ausser den Sigillaten)*, Budapest, 1942; M. Macrea, în *Materiale*, IV, 1957, p. 119—154; id., în *Materiale*, VI, 1959, p. 407—443; M. Macrea, E. Dobroiu, N. Lupu, în *Materiale*, V, 1959, p. 403—417).

Cîteva probleme neclare s-au ivit și în cea de-a treia parte a lucrării, în cadrul căreia autorii prezintă acel tabel comparativ în legătură cu formele care apar în ceramica de uz comun, în ceramica de lux, sticlă și bronz, tabel foarte util, cum am mai spus, pentru că formele sînt datate în majoritatea cazurilor. Intervine însă o problemă care, nelămurită sub toate aspectele ei, poartă să ducă la confuzii: formele de ceramică comună provin din Aquitania, în timp ce corespondentele lor în ceramică de lux, sticlă sau bronz sînt din alte regiuni; nu există deci o concordanță în ceea ce privește locul de proveniență al materialului discutat; acest loc nu este însă nici măcar menționat

în tabel sau alăturat, pentru a ușura înțelegerea celui care dorește să studieze aceste corespondențe, foarte interesante, de altfel, ca problematică de ansamblu. În acest scop cititorul trebuie să parcurgă un drum relativ întortocheat: el trebuie să caute cifra indicată în tabel — cifră care reprezintă numărul de ordine al autorului la care se face trimiterea — într-o listă bibliografică alăturată tabelului, unde figurează autorii, cu anii de apariție a lucrărilor de referință; în sfârșit, ultima fază a căutărilor o constituie identificarea autorilor respectivi în lista bibliografică generală, în cazul fericit în care aceștia nu au fost omiși. Am mai dori să menționăm că un alt șir de numere face legătura între forma de ceramică comună și textul cărții de față. Concluzia celor doi autori, având la bază tabelul prezentat, ni s-a părut puțin pripită: rezultă de aici că, aproape întotdeauna, o formă apare mai întâi în ceramica de uz comun și numai pe urmă este „împrumutată“ de artizanii care fabrică recipiente din alt material. Cercetătorii țin să sublinieze că fenomenul se întâmplă în acest sens și nu invers, așa cum s-a susținut pînă acum. O dovadă clar tabelul, unde toate formele de ceramică comună au o datare mai timpurie decît celelalte. Nu trebuie să uităm însă că autorii fac tot timpul referiri la ceramica de uz comun din Aquitania, celelalte categorii de recipiente provenind din alte regiuni sau provincii. Ni s-a părut ciudat că tocmai acest lucru scapă din vedere autorilor, fiind dificil, într-un asemenea caz, să se facă astfel de comparații. Îndrăznim să sugerăm că, poate, categoriile de vase de ceramică de lux, de sticlă și bronz ar fi trebuit să fie selectate în primul rînd din Aquitania sau Gallia, și de abia pe urmă comparația să fi fost extinsă la celelalte provincii. Nu ne explicăm însă de ce a fost exclusă din această analiză ceramica comună din Germania, Britannia etc., deci tocmai provinciile din care provin categoriile celelalte de recipiente (ceramică de lux, sticlă, bronz).

Ajungînd la ultimele pagini ale cărții, un gest firesc a fost trecerea în revistă a bibliografiei. Cu această ocazie ni s-a confirmat părerea emisă atunci cînd am discutat problema tripes-urilor: nu este îndeajuns cunoscută situația din provinciile din centrul și estul Europei, deși acest lucru ar fi fost necesar. Lipsesc orice referiri bibliografice la Norricum, Pannonia, Dacia, Illyricum, Moesia, ca să nu mai vorbim de alte provincii (din Asia Minor, din Orientul Apropiat). Bibliografia folosită de autori se bazează pe lucrări care privesc Gallia, Germania, Raetia (în mai mică măsură), Italia, Hispania, Africa de nord, Britannia. Credem că, în această situație, autorii aveau datoria să specifice *expresis verbis* care sînt provinciile pe care se bazează prioritar cercetarea și ce motive i-au determinat să facă această discriminare. Pe lîngă acestea, în lista bibliografică s-au strecurat și unele greșeli, cum ar fi de pildă menționarea și citarea unui autor de mai multe ori în lista bibliografică anexată tabelului cronologic comparativ și omiterea acestuia în lista bibliografică generală.

În concluzie s-ar cuveni spus că această lucrare are merite deosebite, în primul rînd pentru faptul că introduce în circuitul științific mult material inedit, databil, și în al doilea rînd pentru încercarea de sistematizare a acestuia. Meritul este remarcabil și pentru cele cîteva subcapitole de la începutul și de la sfîrșitul lucrării, privitoare la problemele de metodologie, tehnologie și interpretare. Avînd în vedere însă cele cîteva probleme neclare și greșelile care s-au strecurat, am îndrăzni să spunem că la un asemenea studiu era

necesară ceva mai multă grijă și, mai ales, aprofundarea unor puncte, o cercetare mai amănunțită și mai atentă a bibliografiei de specialitate.

Oricum, astfel de lucrări care își propun ca scop publicarea de ceramică de uz comun din diferite complexe arheologice, clasificată și interpretată, trebuie să fie (și sînt) tot mai des întîlnite în listele bibliografice, în cataloagele de noutăți ale editurilor și bibliotecilor.

ALINA SOROCEANU

Miguel Beltrán Lloris, *Cerámica romana: tipología y clasificación*, Libros Pórtico, Zaragoza, 1978, vol. I, 234 p. + 9 figuri în text + 15 hărți în text; vol. II, 75 planșe; 900 pesetas.

Lucrarea lui M. Beltrán Lloris continuă seria de publicații spaniole și portugheze privitoare la ceramica romană din Peninsula Iberică, apărute tot mai des în ultimii ani. Am menționa aici doar cîteva autori din această serie și lucrările lor: J. Alarco, *Cerámica común de Conimbriga*, Coimbra, 1974; volumele V și VI din seria *Fouilles de Conimbriga* sub redacția lui J. Alarco, apărute la Paris în 1976; L. Caballero, *Nuevos datos sobre cerámica sigillata hispánica, sigillata clara de tipo B y sigillata brillante*, TP, 27, 1970; M. Delgado, *Ceramica campaniense em Portugal*, Actas II CAN, Coimbra, 1971; M. Roca, *Sigillata hispánica producida en Andújar (Jaén)*, Jaén, 1976; M. Sotomayor, *Andújar, centro de producción y exportación de sigillata en Mauretania*, NAH, 1972; M. Vegas, *Cerámica común romana del Mediterráneo occidental*, Barcelona, 1973.

Apărut în lumea arheologică la o vîrstă la care alții abia își încep studiile de specialitate, cu volumul *Lucernas romanas del Museo Arqueológico de Zaragoza, Caesaraugusta 27—28*, 1966, Beltrán Lloris dovedește o înclinație deosebită spre problemele care privesc ceramica romană în general, ordonarea și sistematizarea acesteia în special. O dovedesc lucrările *Las ánforas romanas de España*, Zaragoza, 1970, *Problemas en torno al concepto histórico-geográfico que recubre la noción de tipo. Aportaciones a la tipología de las ánforas romanas béticas*, Roma, sub tipar, precum și cea pe care o prezentăm. Actualmente, avînd la activ săpături în cîteva centre importante din Hispania, Beltrán Lloris este conducător al lucrărilor arheologice de la Lépida Celsa (Velilla) și Caesaraugusta.

Lucrarea pe care o aducem la cunoștința arheologilor în aceste rînduri — dedicată memoriei marelui profesor Nino Lamboglia — se vrea un instrument de clasificare a ceramicii romane sub diferite aspecte, ținîndu-se cont atît de partea strict arheologică a problemei, dar, în același timp, și de rezultatele pe care le pot oferi metodele moderne de cercetare în laborator. Corelarea tuturor datelor obținute poate ajuta în mod deosebit la stabilirea cronologiei, tipologiei și locului de proveniență a materialului. Lucrarea are ca scop și prezentarea stadiului actual al cunoștințelor privind diversele specii de ceramică romană din Peninsula Iberică.

Beltrán Lloris își concepe studiul sub forma a două secțiuni mari, urmate de anexe, toate aceste trei părți alcătuiind primul volum al lucrării, cel de-al doilea fiind format din planșele tipologice. Lucrarea este deschisă de cîteva